

1920), een van oordigers, een inpienen tegen b.v. „Het waar- id van het geest- telijken levens- uit het venster omlijst door het zomerhemel.

er hem noemt) k van de zicht, een zelfstandige nwerkt en hem bloot natuurlijk drijden, zoodat soonlijke (über-

omgevormd tot lakken zin van is van het hoo- die dingen de

mensch geloue- ke vrijheid, en t zelfverlooe-

esteswereld be- het rijk Gods", van de stoere n hen, die de, edanigheid esch wandelen,

ant zóóver van ijke wereldbe- d de intellectu- d zou zijn ze en tempel, op : zijn de reinen n".

schrijftuurlijken is. Wel erkent ryst Hem als achtig geestes- niet „de weg, rijk van Eucken door wederge- anen van his-

zht het groote, óó enthousiast " geschonden, leven, ons een j hem bij die enals de kerk- en zeggen: Zij ds.

nieuw-roman- te wijsbegeerte

met de paar omantisch, boven-zinlijke, in het logisch e, maar in het bevredigt en

h aan hersen- eland bezocht, ezondheid. De die hij tien zich nog altijd samenkomst te slapeloosheid werden aan- egen te gaan. raken dikwijls kennelijk ver- denkebeelden aren met zijn bedoeling. schreef men dden gegeven. duizenden ten de samenkom- even door de de gehouden. aa. Met name tot een gees- nger geslacht. ghtonbeweging men, dank zij dkomstig zijn ng, het liiden later schreef:

lijden, dat ik te gezet naar de tastende religie oren mijn hart te ging ik met zeg d, blz. 26. al genezing van idenveld, waar tog bij zongen, het reddend 140.

tegelijk reinigt, ook al weet het naakte verstand er geen weg mee.

Nieuw-romantisch heet deze school, omdat ze den schijn heeft van te zijn een moderne hervorming van de oude, vooral in de magische (verborgenheid-beoefenende) middeleeuwen bloeiende romantiek.

Deze nieuwe romantiek, die tot de verstandstelsels staat, als een levend-mysterieuze boom tot een symmetrisch-zuivere blokkendoos, of als een spartelende zuigeling tot een mooie wassonpop in de uitstaltkast van Hirsch, heeft hare apostelen in altijd weer verrassende verscheidenheid.

Vooral de mystieke Duitse volksziel heeft zich, in het scheppen van moderne romantici, onvermoeid vruchtbaar getoond.

Wij noemen Arthur Drews, Heinrich Lhotzky, Walter Lehmann (de schrijver van „Deutsche Frömmigkeit, Stimmen deutscher Gottesfreunde" = Deutsche vroomheid, Stemmen van Duitse vrienden-Gods), Johannes Müller (vooral bekend door zijn: „Die Bergpredigt verdeutscht und vergewärtigt" = „De bergrede in het Duitsch vertaald en op onzen tijd toegepast"), die een kring gevormd heeft, waarin hij figureert als een prietstelijk opperhoofd, en laatst niet het minst, H. St. Chamberlain, die een wereldnaam kreeg door zijn geweldig boek: „Die Grundlagen des 19. Jahrhunderts" („De grond-stroomingen der 19de eeuw").

Al deze religieuze wijsgeeren of wijsgeerige religieusen, ieder hebbend zijn eigen kleur en stem, komen in de grondtrekken zóó sprekend overeen, dat men ze tot een gemeenschappelijk type kan rangschikken.

Bijvoorbeeld.

De hoop, in den weg van streng wetenschappelijke diep-vorsching dichtert bij de waarheid, bij het z.g. ding-op-zichzelf, te komen, geven de romantici volstrekt prijs.

Het verstand kan aardige wetjes ontdekken omtrent het uitwendig beloop van de „wereldmachine", maar tot het wegbanen naar het geheime hart van de wereld is het totaal onnut.

Het „leven" is geen som, die men oplossen kan, maar een irrationeel oerfenomeen (onbegrijpelijk oer-verschijnsel), dat men door het leven zelf, bijzonderlijk door gevoel, intuïtie (onmiddellijk vatten) en wil, bemaderen moet.

In één woord: het wereldgeheim wil niet verklaard (erklärt), maar verheerlijkt (verklärt) worden. Merkwaardig (en natuurlijk) is het feit, dat deze „romantische" levensbeschouwing in Duitschland een zeer sterk uitgedrukt volksmatig (nationalistisch) karakter vertoont. In iedere volksziel toch zoeken de romantici een afzonderlijk geheimwezen, de verwerkelijking van een goddelijke gedachte. Bij Chamberlain, in zijn genoemd boek, voert deze opvatting tot een trotsche verheffing van eigen ras en eigen volk.

Consequentie van dit beginsel leidt ook tot antisemitisme (uitbanning van het Joodsche ras) en verheerlijking (althans rechtvaardigprizing) van den oorlog, als zijnde de geschikte gelegenheid voor het beste en sterkste ras om, tot heil van de menscheid, de wereldkroon te veroveren. Uit deze gedachtenfeer ontsprong de spreuk: „Am deutschen Wesen soll die Welt genesen" (De Duitse ziel moet de wereld gezondmaken).

Voor ons doel is het voornaamste niet deze nationalistische ontzanding van het edel, geestelijk, beginsel, maar de schoone poging om de religie te stellen in het middelpunt der cultuur. Van Lehmann is het gezegd: „De ziel van een volk is zijn vroomheid". En dezelfde man heeft de menschenziel „de poort naar de Godheid" genoemd, niet in de nevelachtige onbestendigheid van de pantheïstische religieusen, die het geheimzinnig afhankelijkheidsgevoel tegenover 'n opperste Wereldkracht tot ware vroomheid ridderen, maar in den zin van het oobnoedig naderen van de aardse ziel tot een bovenwereldlijk God.

Er is hier duidelijke verwantschap met het christendom, althans een willen grijpen en verwerken van het waarheidsmateriaal van het christendom tot een wijsgeerige wereldbeschouwing.

De romantici achten hun religie soortelijk een religie des gemoeds, maar gelijk de ziel niet kan ademen en arbeiden zonder lichaam, zoo heeft deze gevoelsstemming een systeem-lichaam noodig om te komen tot de bewuste daad.

Dit systeem der vroomheid is voor deze wijsgeeren... het christendom.

Het is hier thans niet de gelegenheid kritiek te laten gaan over het zuiverheidsgehalte van dit „instrumentale" christendom, dat feitelijk verneerd wordt tot hulpdienst aan de wijsbegeerte, — wij hebben thans geen ander doel dan met het voorbeeld illustreeren, dat de geestesgesteldheid van de moderne denkers een ander type vertoont dan in de eeuw van Haecel, en dat de „peinzensmoede" zielen van de „wereldwijzen" zich weer uitstrekken naar het „onwetenschappelijke" christendom.

Het aantal voorbeelden zou gemakkelijk te vermenigvuldigen zijn.

Gustav Pfannmüller heeft het prachtige werk gepresterd van een oordeelkundige citaten-verzameling op dit gebied, uitgegeven onder den titel: „Jesus im Urteil der Jahrhunderte"

(Jezus in het oordeel der eeuwen), waarin men de geestescentering, die wij opmerken, duidelijk weer-spiegeld vindt.

Pfannmüller geeft in dit boek niet alleen het woord aan de filosofen (in den engeren zin) als Eduard von Hartmann, Wilhelm Wundt, Friedrich Paulsen, Hermann Lotze, Theodor Fechner; maar ook (en dit maakt zijn werk tot een studieschat) aan de letterkundigen en de algemeene cultuurschrijvers: Ibsen, Björnsen, Sudermann, Hauptmann, Rosseter, Frenssen, Oscar Wilde, Ellen Key, Selma Lagerlöf.

Ook de socialisten mankeeren niet.

Men zou bij het doorzien van deze merkwaardigste bloemlezing van onzen tijd haast zeggen, dat Jezus staat in het middelpunt van de moderne wereldliteratuur.

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

Het genieten van muziek.

IV. (Slot).

Het vorige artikel eindigde met de opmerking, dat het bezit van een „relatief" gehoor (d.i. het kunnen onderscheiden van toonverhoudingen als tertsen, kwinten, enz.) absolute voorwaarde is voor het begrijpen van muziek. Het is echter niet de eenige voorwaarde.

Verder hangt alles af van meerderen of minderen aanleg, gelegenheid tot eigen muziek-beoefening en tot het hooren van goede muziek.

Beginnen we met het eerste. Ook op muzikaal gebied is zeer duidelijk een „verscheidenheid van gaven" te constateeren. Ik bedoel hier niet in de eerste plaats de „gaven" op muzikaal-technisch gebied. Het is zeer wel mogelijk, dat iemand met middelmatigen muzikalen aanleg zich door voortdurende training en onverdroten studie een verbluffende techniek heeft eigen gemaakt.

Men kan hiermee pronken zelfs op het podium van de concert-zaal, maar elk fijner-aanvoelend hoorder ontdekt weldra, dat hier slechts vinger-gymnastiek hoogtij viert, en de concert-gever zijn gehoor tracht te imponeren door den „reuzenzwaan" aan den muzikalen rekstok! De techniek vervult dan geen dienende rol, maar zoekt haar eigen eer, en wordt niet gedragen en beheerscht door innige, waarachtige muzikaliteit.

Hiermee kleineeren wij de techniek niet, maar geven haar integendeel de plaats, die haar toekomt. De geest moet de materie beheerschen. — maar aan den anderen kant: hoe soepeler de materie en hoe meer ontwikkeld de techniek, des te meer mogelijkheden den kunstenaar ten dienste staan om de fijnste nuances van zijn zieleleven er in uit te drukken. Wanneer de techniek zich niet verder ontwikkelt, wordt zij een belemmering voor den geest. Toen Beethoven een viool-concert geschreven had, dat aan de viool-techniek van zijn tijd de allerzwaarste eischen stelde, en men zich hierover durfde te beklagen, riep hij verontwaardigd uit: „Denkt ge soms, dat ik aan een ellendige viool denk, wanneer de Geest tot mij spreekt en ik schrijf wat hij mij ingeeft?"

Wanneer we spreken over muzikale „gaven" bedoelen we dus iets, dat oneindig verheven is boven technische gaven. In die gaven is er nu groote verscheidenheid, zooals er groote verscheidenheid is van geesten. Er zijn aristocraten-naar-den-geest en minder-bedeelden ook op muzikaal gebied, menschen met fijner en grover muzikaal gevoel.

Nu vereischt het genieten van muziek een volkomen doordringen in en een na-leven van de zielestemming van den kunstenaar, die juist deze en geen andere muziek in hem deed geboren worden.

Het is dus geen wonder, dat bepaalde muziek voor menschen van een bepaalde geestelijke structuur wel altijd een gesloten boek zal blijven. Zij kunnen zich een ziele-stemming, als waaronder deze muziek geboren werd, niet realiseren: zij zijn er geestelijk niet tegen opgewassen. Nu is ook hierin een opvoeding mogelijk, en wij kunnen later verstaan, wat wij thans nog niet verstaan, maar... de kunst is lang en het leven kort! Daarom moeten wij bedenken, dat het er niet op aankomt hoeveel wij wel verstaan, maar of wij waarlijk volkomen genieten van wat we bezitten, hoe gering het ook moge zijn. Wanneer wij dan meer gecompliceerde werken, waarin verhevener ziele-uitingen neergelegd zijn, nog niet kunnen verstaan, laten wij dan vooral niet doen „alsof", en tevreden zijn met het volkomen kunstgenot, dat een eenvoudiger muziekstuk ons schenkt.

Tegelijk zien wij nu, hoezeer de ontwikkeling van ons muzikaal gevoel afhankelijk is van onze levensomstandigheden. Gebrek aan tijd is voor de meesten de grootste belemmering. Dan is goede muziek duur, en het hooren van goede muziek ook al duur! De stedelingen verkeeren in dit opzicht nog onder de gunstigste omstandigheden. In onze steden is er vooral de laatste jaren gelegenheid te over, om nu eens waarlijk voor weinig geld de allerbeste waar te krijgen. Op kleinere plaatsen is het treurig gesteld. Een bioscoop kan er vaak ruimschoots bestaan, maar wanneer er pogingen in het werk gesteld worden om in het

winter-seizoen enkele goede concerten te doen geven, moet men het spoedig opgeven uit gebrek aan belangstelling. Naar verluidt werken velen, die overigens financieel wel in staat zouden zijn zulk een poging te steunen, niet mee, omdat het woord „concert" hen afschrikt, en — wat veel erger is — „verketteren" anderen, die niet met zulke een afschrik voor dit woord vervuld zijn.

Hier is een misverstand. Wij moeten niet vallen over een woord, en tevens bedenken, dat het niet aangaat zich te wenden tegen de kunst zelf als men slechts het verkeerde-in-de-kunst bedoelt. Bovendien is het niet onbedenklijk te meenen, dat men zich in de concertzaal per se op den „breeden weg" zou bevinden, en bijv. in de kerk per se op den „smallen". Integendeel, het omgekeerde is mogelijk! Wij kunnen in de kerk met zeer „wereldsche" gedachten vervuld zijn, en in de concertzaal voor de schoonheid der kunst God danken uit het diepst van ons hart. Ik geloof, dat wij genieten mogen van alles, waarvoor wij God kunnen danken. Dit moest eigenlijk niet gezegd behoeven te worden in kringen als de onze, die (alleen in theorie?) de kunst eeren als zelfstandige „gave Gods", als „gave der gemeene gratie".

Nu is deze schroom voor de concertzaal niet uitsluitend te verklaren uit een zeker halsstarrig conservatisme, maar er ligt oorspronkelijk een zeer zuivere gedachte aan ten grondslag! Het is deze: niet alle muziek voert naar God toe, er is ook muziek, die ons van Hem afscheidt! Mogen wij zulke muziek eeren en genieten als kunst? Op deze vraag zal ik nu niet nader ingaan. Het is eigenlijk alleen maar een vraag voor hen, die de macht van de muziek kennen bij ervaring.

Er is muziek, wier bekoring wij niet straffeeloos ondergaan. In Tolstoj's boek „Die Kreuzersonate", lezen wij dit ernstige woord: „In China staat de muziek onder staats-toezicht en zoo behoort het te zijn! Of mag men het maar toelaten, dat een ieder, die er lust in heeft, anderen hypnotiseert, en dan met hen doet, wat hij verkiest? Dat is een vreeselijke macht, waarvan zich ieder, die maar wil, kan meester maken..."

Ook de afschrik voor het woord „concert" is wel te verklaren. Het is treurig, dat de concertzaal vaak allesbehalve op ons den indruk maakt van een „tempel der kunst". Een groot deel van de concertbezoekers verliest het hoofddoel van een concert — het hooren van muziek — uit het oog, en komt om allerlei andere redenen, bijv. omdat het beschaafd staat, en men niet gaarne voor onmuzikaal zou doorgaan, — of om bekeken te worden, en anderen te bekijken! Voor anderen, die met ernstiger bedoelingen komen, kan het in zulk een omgeving moeilijk zijn zich te concentreren op de muziek, die uitgevoerd wordt. Toch is de toestand reeds veel verbeterd, en dat in betrekkelijk weinig jaren. Door het hooren van goede muziek en de zorg, die aan de muziek besteed wordt, is het publiek a.h.w. „gevormd" en heeft het zich al heel wat fatsoenlijker leeren gedragen tegenover de muziek. Men zat in het Concertgebouw te Amsterdam in het begin nog aan tafeltjes en men kon onder de muziek nog iets „gebruiken". Het is gebeurd onder Verhulst, dat bij gelegenheid van een uitvoering der Matthäus-Passion tegen het begin van het slotkoor een groot deel van het publiek de zaal wilde verlaten, om bijtijds bij de vestiaires te zijn. Verhulst keerde zich om, en zei met tranen in zijn stem: „Menschen, daar gaan jellui nu heen, vóór het mooiste koor, dat ooit geschreven is en misschien ooit geschreven zal worden..." en de menschen gingen weer zitten!

Hoe staat het met de muziek-beoefening in onze eigen kringen? Ook bij ons is er de laatste jaren wel verbetering gekomen; er wordt veel aan muziek „gedaan", maar echt gevoel en zin voor kunst, persoonlijke kennis van de kunst treft men zelden aan. Wij moeten ook meer ontvankelijk worden voor de schoonheid.

Wat de huiselijke beoefening der kunst betreft, deze kan nooit op hoog peil staan wanneer bijv. de markt overvoerd wordt met harmonium-albums, grotendeels muziek bevattend, die oorspronkelijk niet voor orgel of harmonium geschreven is. Zoo kweekt men geen gevoel voor kunst.

En dan het psalmgezing in onze kerkelijke samenkomsten? Wij zuchten in dit opzicht onder de erfenis van het verleden. Daarom zal het niet spoedig gelukken iets beters te bereiken, maar intusschen kan er toch gewerkt worden om allerlei obstakels uit den weg te ruimen.

In oude dagen was het Dathen's psalmberijming, die men naar vaste orde beginnende bij den eersten afzong „half gillend, half huilend" (Kuyper), „een zeer verwart en ijselijk geschreeuw", zooals ons een tijdgenoot verzekert, en Huygens drukt zich aldus uit: „De toonen luyden dwars dooreen als gevogelte van verscheiden beken". In het begin van de negentiende eeuw was het nog altijd „een lang toemerig geschreeuw", dat „de geweldig-lange predikatiën afwisselde" (Gunning).

Toch kan er verbetering komen, vooral wanneer men reeds bij het onderwijs op de lagere school begint de kinderen iets bij te brengen van de schoonheid van een koraal, dat wel plechtig maar niet slepend en saai gezongen moet worden, om tot zijn recht te komen in al zijn schoonheid. Ook